

Jan ORŁOWSKI

Rosyjscy poeci ludowi początku XX wieku

Русские писатели из народа начала XX века

Les poètes populaires russes au début du XXe s.

Spoleczna i kulturowa emancypacja mas chłopskich, którą zapoczątkowało w Rosji zniesienie pańszczyzny w roku 1861, sprzyjała rozwojowi literatury ludowej w tym kraju, bujnie rozkwitającej zwłaszcza na początku XX wieku. Nie bez znaczenia dla powstania rosyjskiego pisarstwa ludowego były również późniejsze tradycje ruchu „narodnickiego”, który zrodził się wprawkie w kręgach postępowej inteligencji, ale dążył do przebudzenia i oświecenia ludu oraz przebudowy jego egzystencji społecznej i gospodarczej.

Mówiąc o rosyjskiej literaturze ludowej, nie mamy tu na myśli określanej mianem folkloru anonimowej ustnej i zbiorowej twórczości ludu, lecz pisarstwo autorów o chłopskim rodowodzie, społecznie, kulturowo i psychologicznie związanych ze swoim środowiskiem. Jak wiadomo, ten nurt literatury ludowej ukształtował się w krajach słowiańskich w drugiej połowie XIX i na początku XX stulecia. W Polsce jego przedstawicielami byli m.in. Ferdynand Kuraś, Antoni Kucharczyk (Jantek z Bugaja), Jakub Bojko, Michał Kajka, Adam Marzec, Kajetan Sawczuk i wielu innych.¹

Jeśli tradycyjny folklor rosyjski ma przebogata literaturę naukową oraz wiele antologii i innych opracowań edytorskich, to nie można tego powiedzieć o literaturze ludowej w sprecyzowanym wyżej rozumieniu. W pracach naukowych z historii literatury wśród tzw. poetów chłopskich (w terminologii rosyjskiej – *kriestjanskije poety*) początku XX wieku wymienia się zwykle Mikołaja Klujewa, Sergiusza Jesienina, Sergiusza Klyczkowa (Leszenkowa), Piotra Orieszyna i Aleksandra Szyriajewca.² Wymienionych twórców można jednak tylko umownie

¹ Zob. m. in. K. L. Koniński: *Pisarze ludowi. Wybór pism i studium o literaturze ludowej*, t. 1–2, Lwów 1938; *Wybór pisarzy ludowych*, cz. 1, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1948; S. Czernik: *Chłopskie pisarstwo samorodne*, Warszawa 1954.

² Por. *История русской поэзии*. Т. 2, Ленинград 1969, с. 350–369. Antologia *Русская поэзия конца XIX – начала XX века*, Москва 1979 w dziale *Poeci chłopscy uwzględnia Spirya*

wiązać z nurtem literatury ludowej, gdyż niektórzy z nich, jak na przykład Jesienin i Klujew przekroczyli bariery regionalno-środowiskowe i zajęli trwale miejsce w historii poezji rosyjskiej. W literaturoznawstwie rosyjskim – jak wspomniano – nazywa się ich poctami chłopskimi ze względu na chłopskie pochodzenie i wiejską tematykę twórczości oraz emocjonalno-światopoglądowy związek ze środowiskiem, z którego wyszli.

Tematem niniejszej pracy jest twórczość mniej znanych rosyjskich „poetów ludowych” (termin rosyjski – *narodnyje poety*), związanych organizacyjnie z Surikowowskim Kółkiem Literacko-Muzycznym, które rozwijało swoją działalność w Moskwie. Nie wchodzi oni do panteonu głośnych poetów rosyjskich, ale wśród licznej rzeszy pisarzy ludowych wyróżnili się oryginalnym talentem i dorobkiem poetyckim w postaci oddzielnie wydanych zbiorów.

Za patrona rosyjskich poetów ludowych uznany został Iwan Surikow (1841–1880), który pochodził z rodziny chłopskiej zamieszkałej we wsi Nowosiolowo w jarosławskiej guberni. Surikow był poetą samoukiem o trudnym chłopskim życiorysie. Większość swego życia spędził w Moskwie, gdzie trudnił się handlem warzywami i artykułami metalowymi. W tajniki rzemiosła literackiego wprowadził go poeta Aleksy Pleszczew, którego poznał w roku 1862. W dwa lata później zadebiutował w piśmie „Razwleczenije”. W latach siedemdziesiątych wydał trzy zbiory swoich wierszy. Gruźlica, na którą zapadł w młodości, przedwcześnie przerwała mu życie.

Surikow tworzył poezję społecznikowską, sięgając do tematów z życia wsi, kreśląc obrazki chłopskiej nędzy, ciężkiego trudu, gorzkiego losu sierot itp. Podejmował również tematy historyczne (poematy *Wasilko*, *Każń Steńki Razina* i in.) i wybrane wątki z twórczości poetów obcych (Szewczenko, Mickiewicz).

Z inicjatywy Surikowa powstało w Moskwie w roku 1872 stowarzyszenie pisarzy samouków pochodzących z ludu. Dzięki jego staraniom wydano almanach poetycki *Rasswiet* (1872), do którego weszły wiersze poetów ludowych – Bakulina, Dierunowa, Żarowa, Kozyriewa, Nazarowa, Razorionowa, Tarusina i in. Podobne kółka pisarzy ludowych zaczęły powstawać po śmierci Surikowa również w innych miastach rosyjskich – w Petersburgu, Niżnym Nowogrodzie i Suzdalu.

W roku 1903 formalnie ukonstytuowało się w Moskwie Surikowowskie Kółko Literacko-Muzyczne, które posiadało swój statut, zarząd i finanse. Jego celem było wyszukiwanie i popieranie utalentowanych ludowych poetów, gawędziarzy, śpiewaków i artystów. Z inicjatywy Surikowowskiego Kółka zaczęto wydawać periodyki, m. in. „Narodnaja Mysl”, „Ostriak”, „Bałagur”, „Dola Biedniaka”, „Prostoje Slowo”, almanachy literackie oraz

dona Drożżyna, Sergiusza Klyczkova, Mikołaja Klujewa, Maksyma Leonowa, Piotra Orzeszyna i Aleksandra Szriajewca.

tanie broszurkowe zbiorki niektórych poetów „surikowowców”.³ Do działalności tego Kółka włączyli się również zaliczani do nurtu ludowego niektórzy bardziej znani poeci początku naszego stulecia, wśród nich sędziwy Spiridon Drożyn (1848–1930), młodszy o dwa pokolenia Piotr Orieszyn (1887–1938) oraz początkujący poeta Sergiusz Jesienin, który zetknął się z „surikowowcami” w roku 1913 i nawet przez pewien czas mieszkał u ówczesnego przewodniczącego Kółka Sergiusza Koszkarowa.

Surikowowskie Kółko Literacko-Muzyczne stawiało sobie szersze zadania niż tylko materialna, kształceniowa i wydawnicza pomoc pisarzom ludowym. Jego celem było wychowanie demokratycznej ludowej inteligencji, którą przeciwstawiano wysoko wykształconej inteligencji pozostającej w służbie administracji państwowej. Cele te tak formułował w roku 1914 wspomniany już S. Koszkarow:

„Surikowowskie Kółko Literacko-Muzyczne w Moskwie rozpoczęło swoją działalność od zjednoczenia pisarzy pochodzących z prostego ludu, rozwijając swoją pracę i wydając broszury pisarzy i poetów ludowych. Ostatnio znacznie rozszerzyło ono swoje dążenia [...]. Obecnie Surikowowskie Kółko pragnie być nie tylko Kółkiem pisarzy wywodzących się z prostego ludu, lecz dąży do tego, aby wokół niego jednoczyła się i kształtowała duchowo inteligencja ludowa, demokratyczna inteligencja, która wyszła z ludu i nie zerwała z nim więzi”.⁴

W broszurze poświęconej ludowemu poecie Fiodorowi Kisłowowi twierdził Koszkarow, że inteligencja rosyjska wyferza się z ludu i odrywa się od niego, ponieważ jest kształcona przez szkoły państwowe nie dla służby ludowi, lecz administracji i państwu, które tworzy dla niej system przywilejów odgradzających ją od ludu. Oto co pisał na ten temat Koszkarow:

„Dyplomowana inteligencja, składająca się w większości przypadków z oschłych specjalistów: doktorów, adwokatów, sędziów, inżynierów i im podobnych, z pogardą odnosi się do ludowej inteligencji, jej pracy i nadziei [...]. Rozumiejąc to, Surikowowskie Kółko stara się rzucić promień światła do serca każdego chłopca, robotnika fabrycznego, urzędnika, handlowca i im podobnych, aby głębiej uświadomili sobie swoje człowiecze »ja« i głębiej pojęli całą komedię współczesnego życia [...]”.⁵

Koszkarow, który pozostawał pod wyraźnym wpływem tolstoizmu⁶, dowodził, że ludowa inteligencja istnieje i będzie istnieć. Nie ma ona dyplomów rządowych i przywilejów, cechuje ją szczerzy demokracizm i chęć służenia ludowi. Kształci się ona nie w uniwersytetach i akademiach, lecz w życiu

³ Zob. *Краткая литературная энциклопедия* Т. 8, Москва 1972, с. 270.

⁴ Zob. С. Кошкар о в: *Поэт-гуслияр Ф. А. Кислов*, Москва 1914, с. 5. Przekład własny – J. O.

⁵ *Ibid.*, s. 6.

⁶ O społeczno-etycznych poglądach Tolstoja patrz w pracy R. Łużny: *Доктрына Лва Толстога czyli эпизод з dzieйў утопізму społecznego в Росји*, „Przegląd Humanistyczny” 1979, nr 6, s. 29–37.

w bezpośredniej więzi z ludem. Koszkarow głosił i wierzył, iż owa inteligencja, rozczarowana do wyrafinowanej współczesnej kultury społeczeństwa burżuazyjnego, zdola odrodzić duchowe życie Rosji. Ważną rolę w szeregach tejże inteligencji mieli odegrać właśnie pisarze ludowi.

W latach I wojny światowej oraz rewolucji i wojny domowej w Rosji w Kółku ujawniły się rozdzwiewki ideowe i polityczne. W roku 1921 „surikowowcy” zorganizowali Wszechrosyjski Związek Pisarzy Chłopskich, przekształcony następnie w roku 1925 we Wszechrosyjskie Zrzeszenie Pisarzy Chłopskich. Część członków dawnego Kółka dotrwała w nim do roku 1933, kiedy to rozwiązano wszystkie istniejące wówczas ugrupowania literackie, by w roku następnym powołać do życia jeden Związek Pisarzy Radzieckich.

Jednym z najstarszych wiekiem członków Surikowowskiego Kółka był Fiodor Kisłow pamiętający czasy pańszczyzny. Urodził się około roku 1840 we wsi Dawydowka na ziemi jarosławskiej, która wydała wielu poetów ludowych. Z tej guberni pochodzili m. in. następujący twórcy: Iwan Woinow, Sergiusz Małyszew, Sergiusz Koszkarow, Nikifor Tichomirow, Iwan Korniew, Iwan Riepin, Wasyl Uszakov, Iwan Kołoskow.⁷

Kisłow nie pisał swoich wierszy, lecz je śpiewał, akompaniując sobie na gęślach. Cytowany już Sergiusz Koszkarow określił go jako „ostatniego gęślarza dawnej Rusi”. Kisłow opiewał osamotnienie ludowego śpiewaka we współczesnym świecie, który jest głuchy na jego pieśni:

Пойду ль куда – мне сердце скажет,
Что путь мой цели не найдет...
Никто меня здесь не вспомнит,
Никто меня к себе не ждет!

Мне тайный голос повторяет:
Куда твой путь тебя ведет?
Бедь здесь никто тебя не знает!
И здесь никто тебя не ждет!⁸

Jak przystało ludowemu poecie, Kisłow posługiwał się często środkami wyrazu typowymi dla poetyckiego folkloru rosyjskiego. Widać to wyraźnie na przykładzie następującej pieśni:

Гусли-самогудочки, звонко-голосистые,
Спойте-ка мне песенку, что былой порой
Струны ваши тонкие, звуки ваши чистые
Разносились по полю, по стране родной.⁹

Również w tej pieśni dźwięczy charakterystyczny dla Kisłowa motyw tęsknoty za minionymi czasami, które były łaskawsze dla ludowych gęślarzy.

⁷ Zob. A. Прялков: *Писатели из народа*, Ярославль 1958.

⁸ Кошкарров: *op. cit.*, s. 12.

⁹ *Ibid.*

Do pokolenia najstarszych „surikowowców” należał też wspomniany już Spirydon Drożdżyn. W czasach powstania Kółka był on już uznanym poetą starej surikowowskiej szkoły, wzorem do naśladowania przez młodych pisarzy ludowych. Twórczość Drożdżyna przelamuje w pewnym stopniu kanony estetyczne i tematyczne tzw. „poezji samorodnej”, spoczywa bowiem na niej zauważalne piętno literackości, widocznej w naśladowaniu znanych poetów, w tym także obcych, w przeróbkach ich wątków, wreszcie w wierszach poświęconych pamięci kilku głośnych pisarzy (Niekrasow, Surikow, Garszyn, Szewczenko). W zdecydowanej większości utworów Drożdżyn okazuje się jednak typowym ludowym poetą samoukiem, który, będąc z zawodu rolnikiem, określany był przez krytyków mianem „poety-oracza”.¹⁰ Podejmował tematy właściwe ludowym twórcom, takie jak ciężki trud chłopca, smutny los sierot i wiejskich starców, wreszcie związek egzystencji wieśniaka z kalendarzem życia przyrody (*Zimowy dzień, W jesienną noc, Letni wieczór na wsi, Wiosenne królestwo* i in.). Z upodobaniem stylizował Drożdżyn swe wiersze na ludowe pieśni i bardzo często w tytule nazywał je pieśniami. Naśladowanie poetyki folkloru rosyjskiego jest u Drożdżyna widoczne w swojej leksyce poetyckiej i w charakterystycznych figurach stylistycznych. Oto jeden z przykładów takiej stylizacji:

Ах ты батюшка, светлый месяц наш,
 Что ты светишь нам не по-летнему,
 Между тучками быстролетными
 Всѣ туманами покрываешься?
 Что, дубровушка, ты нахмурилась,
 Почернела вся и шумишь-гудишь
 В непроглядную ночьку бурную...¹¹

Drożdżyn dożył sędziwego wieku (zmarł w roku 1930), ale podobne wiersze, wzorowane na rosyjskich pieśniach ludowych, pisał głównie w przedrewolucyjnym okresie swej twórczości, kiedy poeci „z prostego ludu” licznie wkroczyli na rosyjską arenę literacką.

Pierwszoplanową postacią wśród „surikowowców” był niewątpliwie Sergiusz Koszkarow (1878–1919), autor ponad trzydziestu własnych zbiorów wierszy i opracowań tomików utworów innych poetów ludowych. Był z zawodu urzędnikiem sądowym w Jarosławlu, a swoje wiersze drukował od

¹⁰ Zob. Н.И. Позняков: *Поэт-пахарь (С.Д. Дроллин)*, Москва 1903.

¹¹ Л.Н. Трефолев, И.З. Суриков, С.Д., Дрождиин: *Стихотворения*, вст. ст. Е.С. Калмановского, Москва – Ленинград 1963, с. 477.

roku 1902. Po osiedleniu się w Moskwie nawiązał w roku 1910 ścisłą współpracę z Surikowowskim Kółkiem Literacko-Muzycznym i wkrótce został jego przewodniczącym. Jego moskiewski dom przy ulicy Nowo-Bożedomka, w którym zbierali się poeci ludowi, był właściwie siedzibą Kółka.

W swoich poglądach społeczno-politycznych Koszkarow był najbardziej radykalnym poetą ludowym. Współpracował z bolszewickimi gazetami „Prawda”, „Zwiczda” i „Biednota”, w których drukował swe utwory pod pseudonimami Siergiej Zariewoj i Iwan Golak. Zmarł 27 listopada 1919 roku, w drodze do Ufy, dokąd skierowano go w celu objęcia redakcji tamtejszej gazety bolszewickiej.¹²

Lewicowe sympatie i poglądy nie ustrzegły jednak Koszkarowa od nacjonalistycznych tendencji, które doszły do głosu w zbiorze *Alarm* (tytuł oryginalny – *Nabat*), ogłoszonym podczas I wojny światowej. Koszkarow uległ wówczas hasłom oficjalnego mocarstwowego patriotyzmu i panslawizmu (wiersze: *Słowiński car*, *Oj, ty silo bisurmańska...* i in.).

We wcześniejszych zbiorach poezji, naśladując Kolcowa, Nikitina i zwłaszcza Surikowa, Koszkarow opiewał życie wsi rosyjskiej, pisał o niedoli chłopskich wychodźców poszukujących pracy i chleba w mieście. Jego bohaterami stają się także „bogomodlcy”, wiejskie staruszki, boski włóczędzy i pobożni kalesy. Przeżycia i nastroje Koszkarowowskiego bohatera lirycznego symbolizuje orzeł ulatujący ze wsi w poszukiwaniu innego gniazda, skazany na życie pełne burz i niepokoju:

Не тужи обо мне, ты родная,
И орлиные очи не хмурь,
Ты ведь знаешь, моя дорогая,
Что рожден я для солнца и бурь.¹³

Koszkarow – w odróżnieniu od mniej znanych „surikowowców” – starał się określić swój ideał twórcy. W jego poezji jest to władający toporem śpiewak, „boży cieśla”, który przy pracy nuci swe pieśni, z radością wita zawsze ranne słońce i świeżą zieleń wiosny:

Я рад весеннему лучу,
И выйду рано на работу,
Пою я песни и стучу!
До праздной лени не охотник,
Я грез своих не утаю.
Взгляни в окно: – Я – Божий плотник,
Встречая утро, я пою!¹⁴

(С. Кошкаров, *В барской усадьбе*)

¹² Obszerniejszą biografie Sergiusza Koszkarowa zawiera praca Прямоков: *Живые голоса. Литературные страницы прошлого*, Ярославль 1971, s. 36–56.

¹³ Кошкаров: *Говор зорь*, Москва 1916, s. 37.

¹⁴ *Ibid.*, s. 5.

Źródłem natchnień dla Koszkarowa były legendy i pieśni historyczne (wiersze: *Młody car Iwan Wasiljewicz, Wyprawa Olega do Carogrodu*), nade wszystko jednak ludowe podania i wierzenia oraz przekazy rodzinne (wiersz *Koszkarowowie*¹⁵). Poeta chętnie wprowadzał do swej twórczości postacie baśniowe (*Łada, Rusałeczka* i in.). O swoich fascynacjach ludowością i tajemniczą przeszłością tak pisał w tym oto wierszu:

Я – сын немых степей и сказочных курганов.
Я к вам пришел с лазоревых долин,
Где безмятежный сон суровых великанов
Обвеян чарами и песен, и былин!¹⁶

W swej poetyce Koszkarow dość często uciekał się do stylizacji na modłę ludową, naśladowując język i charakterystyczne dla epickiego folkloru obrazowanie poetyckie. Był najbardziej płodnym i pracowitym poetą w moskiewskim kręgu „surikowowców”.

* * *

Spuścizna literacka Włodzimierza Szczurienkowa zdradza oryginalną indywidualność twórczą jej autora. Ten ciekawy i utalentowany poeta ludowy urodził się w roku 1877 w Moskwie, ale jego matka i przodkowie po ojcu wywodzili się ze wsi i legitymowali się chłopskim pochodzeniem. Przyszły poeta ukończył szkołę początkową przy Moskiewskim Instytucie Nauczycielskim, ale główne swoje wykształcenie zawdzięczał samouctwu. Debiutował w roku 1898 w piśmie „Rodina”, a pierwszy zbiór wierszy wydał w cztery lata później.¹⁷ Duże wrażenia wywarła na nim znajomość z robotniczym poetą Michałem Sawinem oraz ze Spiryonem Drożżynem, na którego jubileuszu trzydziestolecia pracy twórczej uczestniczył w grudniu 1905 roku.

Chociaż Szczurienkow był dzieckiem Moskwy, to jednak jego wiersze nacechowane są charakterystycznym dla rosyjskich twórców ludowych antyurbanizmem. Miasto w jego poezji jest wrogie człowiekowi, nawet w pogodny wiosenny dzień przypomina kamienną pustynię (*W dusznej i gwarnej stolicy wiosną...*). Twórczość Szczurienkowa wyraża tęsknotę do „utraconego raj”, do czasów prawdy i prostoty. Mówi o tym wiersz o incipicie:

Ах, было время, мы любили,
Умели сердце бы ценить,
Одним небесным мы лишь жили,
Добро могли благотворить...¹⁸

¹⁵ W zbiorze Кошкар ов: *Чары земли*, Москва 1916, с. 4–16.

¹⁶ Кошкар ов: *Говор зорь*, Москва 1916, с. 4–5.

¹⁷ Владимира Щ. (уренкова) *Стихотворения. Писатель из народа*, Москва 1902.

¹⁸ Вл. Щуренков: *Задуманные думы. Сборник стихотворений с биографическим наброском автора*, Москва 1905 (Stąd pochodzą wiadomości o życiu poety).

Poezję Szczurienkowa charakteryzuje oczarowanie światem, obfitością darów przyrody i doskonałością dzieła Stwórcy. W wierszu *Piosenka* napisał:

Выхожу в поля, леса, как в долины рая...
Хороши вы небеса и страна родная!...¹⁹

(Вл. Щуренков, *Песенка*)

Jeszcze wyraźniej motyw ten wystąpił w następującym lirycznym wyznaniu poety:

Боже! Как Твой мир чудесен,
Как творенья хороши!
Сколько птишек, сколько песен,
Сколько счастья для души!...²⁰

Zachwytom nad pięknem i harmonią świata towarzyszy jednak w zakończeniu pytanie, dlaczego na tej ziemi, obfitej i podobnej do raju, człowiek jest taki nieszczęsny. Głębszą refleksję na tematy egzystencjalne zawarł poeta w wierszu *Życie*, które pojmował jako nieustanne dążenie człowieka do światłości w walce z ciemnością i niewiedzą.

* * *

W kręgu Surikowowskiego Kółka ukształtowało się pisarstwo Siemiona Fomina, poety i prozaika, który przez wiele lat czynnie uczestniczył później w rosyjskim życiu literackim okresu popaździernikowego. Fomin urodził się w roku 1881 we wsi Suszczowo w guberni włodzimierskiej. Miał ciężkie życie, był chłopcem na posyłki, rolnikiem, robotnikiem, żołnierzem, wreszcie urzędnikiem kolejowym. Kształcił się na kursach dla robotników, a w latach 1907–1908 był słuchaczem uniwersytetu ludowego w Moskwie. Debiutował w roku 1910 w piśmie „Nowaja Wola”. Część życia spędził w Szwajcarii, gdzie leczył się z gruźlicy, która trawiła go od młodości.²¹

Nakładem Surikowowskiego Kółka Fomin wydał zbiorek wierszy *Pieśni radości i smutku* (1914). Przeważała w nim liryka pejzażowa, w kilku utworach powtarzał się motyw oderwania człowieka od rodzimej gleby. Bohater liryczny Fomina boleśnie odczuwa kontrast między zimnym, zamkniętym światem kamiennego miasta a otwartą i wolną przestrzenią zielonych pól i lasów. Mówi o tym wiersz zatytułowany *Wiosną w mieście*:

...Как хорошо теперь в поле!
Как изумрудна трава!
Хочется птицей умчаться

¹⁹ Щуренков: *Поэзия*, 1, Moskwa 1914, s. 9.

²⁰ *Ibid.*, s. 16.

²¹ Wiadomości o życiu poety zawiera wstęp N. Rubakina do zbioru С. Фомин: *Песни радости и печали*, Moskwa 1914, s. III–IV.

К пашням, б приволье лугов,
Вместе с детьми разыграться,
Бегать, ловить мотыльков!...
Камни и стены здесь давят,
Все здесь в мертвящем плену!²²

(С. Фомин, *Весной в городе*)

Fomin, rozmiłowany w wiejskim pejzażu, posługiwał się w jego opisie dość bogatą i urozmaiconą kolorystyką. Nie stronił również w swych wierszach od motywów autobiograficznych, co uwidoczniło się m. in. w miniaturowym liryku *Chory*, wyrażającym przeżycia człowieka znękanego śmiertelną chorobą:

Лежу один на смертном ложе,
В окне давно померк закат.
И вновь, всемилостивый Боже,
Загадкой жизни я объят...
Незримый враг смертельным жалом
Проник в мою больную грудь...²³

(С. Фомин, *Больной*)

W późniejszym okresie twórczości Fomin oprócz wierszy ze zbiorów *Swirieli* (*Fujarka*, 1920) i *Zow ziemi* (*Zew ziemi*, 1927) ogłosił również kilka dzieł prozą (*Koszary*, *Pierwsze zwycięstwo*, *Przed świtem* i in.).

* * *

Utalentowanym, chociaż mniej znanym poetą ludowym był Iwan Korniew (1884–1931), urodzony we wsi Sieńkino w jarosławskiej guberni. Zdołał tylko elementarne wykształcenie, kończąc dwie klasy wiejskiej szkoły. Dużo pomocy w życiu okazała mu moskiewska aktorka Julia Sobolewa-Wasiliewa, u której wiele lat pracował jako kelner domowy. Debiutował w roku 1911 w piśmie „Czelowiek”, a pierwszy zbiorek wierszy *Wiersze i pieśni poety ze wsi* (*Stichi i piesni poeta iz dieriewni*, 1913) pomógł mu wydać Sergiusz Koszkarow. Korniew brał udział w I wojnie światowej, podczas której dostał się do niewoli austriackiej, skąd udało mu się zbiec w roku 1918 i wrócić przez Polskę do Rosji. W okresie porewolucyjnym poświęcił się działalności oświatowej i związkowej. Pisał też nadal wiersze naśladowując poezję Niekrasowa i Jesienina.²⁴

W swoich wierszach Iwan Korniew podejmował temat ubóstwa życia chłopskiego (*Pieśń nieboraka*), rozłąki z umiłowaną wsią i ciężkiej pracy w

²² С. Фомин: *Песни радости...*, с. 38.

²³ *Ibid.*, s. 13.

²⁴ Szkic o życiu i twórczości I. Korniewa zawiera praca Прямоков: *Живые голоса...*, s. 93–106.

mieście. Utożsamiony z autorem bohater liryczny Korniewa wyrywa się z „dusznego miasta”, siedliska olśniewającego przepychu i krzyczącej nędzy do bliskiej sercu wsi, gdzie „dźwięczy muzyka lasów”, a nad polami unoszą się kolorowe obłoki (wiersz *Żegnaj, Moskwo*). Sceny wiejskiego życia są u Korniewa utrzymane w pogodniejszej tonacji niż miejskie obrazki. W opisach wsi występuje niekiedy charakterystyczna „kruszcowa” kolorystyka. Oto nakreślony przez poetę sielski widok jesieni:

Жито срезано, убрано, смолото...
Сном объята нагая земля...
Сыплет осень червонное золото,
По утрам серебрятся поля.²⁵

(И. Корнев, *В погожие дни*)

W sposobie obrazowania poetyckiego Korniew lubił odwoływać się niekiedy do właściwego liryce ludowej paralelizmu przyrody oraz stanów uczuciowych i losów człowieka. Ilustruje to m. in. następujący fragment pieśni tego poety:

Без напора ветра
Ивы не погнутся –
Без нужды да горя
Слезы не польются...²⁶

(И. Корнев, *Песня*)

Zaprezentowany w tej strofie wzorzec metryczny wiersza jest dobrze znany rosyjskiej poezji folklorystycznej. Występuje on często również w twórczości wielu poetów ludowych.

* * *

Poetycki świat Iwana Trubina to baśniowa, wyśniona kraina szczęścia, która zostaje przeciwstawiona szarej chłopskiej codzienności. Jego bohater liryczny wierzy w nadejście dni, kiedy na „świętej baśniowej Rusi” zapomną wszyscy, że istnieje zło i „wszystkim wystarczy światła i przestrzeni”, a wtedy –

... Тогда увидим мы впервые
Мир неизведанных чудес...
Сойдут к нам ангелы живые
С лазурно-ласковых небес.²⁷

(И. Трубин, *К отчизне*)

Motyw ucieczki w krainę baśni, do której unosi bohatera trójka dzikich koni, powtarza się w wierszu *Trojka*. Świat przedstawiony innych utworów

²⁵ И. Корнев: *Стихотворения поэта из деревни*, II, Москва 1914, с. 2.

²⁶ И. Корнев: *Стихи и песни поэта из деревни*, I, Москва (1913), с. 13.

²⁷ И. Трубин: *Матушка – Русь*, Москва 1915, с. 8

wypełniają postacie leśnych, wodnych i domowych duszków, znane z baśni i wierzeń ludowych.

Iwan Trubin operował zwykle kontrastem: światu realnemu przeciwstawił krainę baśniową, wolnym słonecznym polom – ciasne, duszne miasta, które określał jako „wertepy zła” i „królestwo gorzkiego trudu”, malował wreszcie obraz ówczesnej Rusi jako bogatego kraju, w którym jednak lud żyje w nędzy (wiersz *Baśń o dziwnym kraju*). Afirmacja wiejskiego życia z jego zwyczajami, wierzeniami i codziennym trudem prowadzi Trubina do poetyzacji pracy na roli. Jest to widoczne zwłaszcza w wierszu *Do chłopca*, w którym poeta sławi chłopskie przywiązanie do ziemi i nawet pług – symbol znoju rolnika określa epitetem „jasny”:

... Твоя обитель здесь, где поле;
Возьми свой верный, светлый плуг!
Под небом солнечным, на воле
Трудись себе на счастье, друг!²⁸

(И. Трубин, *Крестьянину*)

O życiu i losach Trubina brak wiadomości. Wiadomo jedynie, że drukował swoje utwory również w wydawnictwach prowincjonalnych, w Lipiecku i Kursku. Oprócz wierszy i pieśni pisał też scenki komediowe (*Córka artystka*, *Podarek Wołodi*).

* * *

Na przełomie XIX i XX wieku powstała w Rosji stosunkowo obfita poezja związana z ruchem robotniczym, którą tworzyli Aleksander Bogdanow, Włodzimierz Bogoraz-Tan, Aleksy Gmyriew, Jegor Nieczajew, Iwan Priwałow, Leonid Radin, Jakub Bierdnikow, Filip Szkulew i inni. Ich twórczość, obejmująca głównie pieśni i wiersze agitacyjne, przepojona była duchem buntu, walki oraz dążeniem do zburzenia istniejącego porządku społecznego. Poeci ci pisali o niesprawiedliwości, krzywdzie i ciężkim życiu robotników fabrycznych. Tematykę tę podejmował również związany z kręgiem Su-rikowowskiego Kółka Iwan Ustinow. Nakładem tego Kółka wydał on w latach 1913–1915 dwa zbiory swoich wierszy i pieśni.²⁹ Wprawdzie była w nich mowa o niedoli robotniczej, ale autor nie podzielał światopoglądowych pozycji poetów proletariackich i wyrażał w swych pieśniach treści bliskie poetom ludowym – niechęć do miejskiej cywilizacji, przywiązanie do życia na wsi, umiłowanie wiejskiego krajobrazu itp.

Urbanistyczną i robotniczą tematykę poezji Ustinowa odnajdujemy już chociażby w samych tylko tytułach jego wierszy, np.: *Przy warsztatach*,

²⁸ *Ibid.*, s. 14.

²⁹ И. Устинов: *Песни труда*, Москва (1913); *Гуды – самогуды (Стихотворения)*, Москва 1915.

Tkacz, Pieśń tkacza, Pierwszy maja, Ślusarze, W kuźni, Zecerzy, Z fabryki. Bohaterami utworów Ustinowa są ludzie wyrwani ze wsi, rzućeni przez los do nieprzyjaznego miasta, gdzie skazani są na ciężką pracę i nędzną egzystencję (*Pieśń dziewczyny, Tkacz* i in.). Praca w fabryce kojarzy się poccie z ciemnicą, niewolą i więzieniem. Podmiot liryczny w *Pieśni więźnia* pragnie wyrwać się z tej ciemnicy na miłą łąkę, gdzie latają ptaki i kwitną kwiaty:

Я хотел бы из темницы
Улететь на милый луг, –
Где светло, где реют птицы,
Где цветы цветут вокруг!

Я забыл бы там на воле
Душных фабрик тяжкий гнет...³⁰

(И. Устинов, *Песня узника*)

Koszmar pracy fabrycznej jeszcze wyraźniej przedstawił poeta w wierszu *W strony ojczyste*, w którym bohater – podobnie jak u innych poetów ludowych – z radością wita nawet chwilowy powrót do rodzinnej wsi, gdzie czeka go wytchnienie i odpoczynek:

Прощай, чудовище завод,
Машинный грохот, воздух смрадный,
Прощай, измученный народ
Под гнетом жизни безотрадной.

Я ныне еду отдыхать,
Где ждут меня друзья и братья...³¹

(И. Устинов, *На родину*)

Niezależnie od miejskiej i robotniczej tematyki twórczość Ustinowa należy do nurtu ludowego w poezji rosyjskiej początku XX wieku. Decydują o tym zawarte w utworach tego poety motywy antyurbanistyczne, afirmacja wsi jako środowiska bliższego i bardziej przyjaznego człowiekowi, wreszcie brak ducha buntu i protestu społecznego, tak charakterystycznego dla rewolucyjnego nurtu poezji proletariackiej.

* * *

Powyższy przegląd rosyjskiego pisarstwa ludowego nie obejmuje wszystkich nazwisk zasługujących na uwagę. Byłoby to niemożliwe w jednym artykule. Niemniej jednak dokonana tu prezentacja najbardziej znanych twórców początku XX wieku pozwala poczynić pewne spostrzeżenia. Przede wszystkim należy odnotować ilościowy rozwój pisarstwa ludowego, co miało związek – jak już wspomniano – z awansem cywilizacyjnym wsi rosyjskiej i ze wzrostem społeczno-politycznej roli chłopstwa, która wynikała z przeo-

³⁰ Id.: *Песни труда...*, s. 14.

³¹ Id.: *Гуды – самогуды*, Москва 1915, s. 8

brażeń socjalnych i ekonomicznych, jakie dokonały się w Rosji po zniesieniu systemu pańszczyźnianego. Rozkwit literatury ludowej, który można było obserwować w Rosji na przełomie XIX i XX wieku, stanowi interesujące zjawisko socjologiczne i kulturowe. Nastąpił w owym czasie nie tylko rozwój poezji, ale również i ludowej prozy narracyjnej, którą tworzyli w szczególności Aleksy Bibik, Aleksy Czapygin, Iwan Kasatkin, Georgij Griebieniczikow, Siemion Podjaczew i inni.³²Większą dynamikę rozwoju wykazała jednak wówczas poezja, którą reprezentowali liczni twórcy. Daje się to wytłumaczyć związkiem tej poezji z folklorem rosyjskim, ową ludową sztuką słowa mówionego i śpiewanego, w której tradycyjnie przeważały gatunki poetyckie. Poeci ludowi pozostali w kręgu oddziaływania poetyki folkloru, świadomie odwoływali się do niej w zakresie leksyki, w sposobie obrazowania, w preferowaniu niektórych gatunków (pieśń liryczna, wiersz epicki wzorowany na bylinie i in.).

Rosyjscy poeci ludowi wnosili do literatury bogaty bagaż swoistych wartości etycznych i estetycznych. W warunkach postępującej industrializacji i rozkładu struktur patriarchalnych reprezentowali tradycyjny rosyjski etos chłopski, poetyzując wieś, jej kulturę, obyczaje, mitologię i wierzenia religijne. Z głębokiego przywiązania do wielowiekowego dziedzictwa kulturalnego wsi rosyjskiej wyrastał antyurbanizm poetów ludowych, który wystąpił u większości z nich. Rewolucja proletariacka w dużym stopniu zdeprecjonowała te wartości, których usposobieniem była tradycyjna kultura chłopska. Bolesną i dramatyczną reakcją na te zmiany była, jak wiadomo, m. in. twórczość Jesienina (zbiór *Sorokoust*, 1920). W okresie popaździernikowym wydawcy i krytycy interesowali się w większym stopniu nurtem poezji proletariackiej niż twórczością poetów ludowych z kręgu „surikowowców”, których spuścizna literacka uległa zapomnieniu. Nie okazuje się ona jednak martwym dziedzictwem. W czasach, kiedy zewsząd słyszy się głosy o konieczności ochrony naturalnego środowiska człowieka (wątek ten występuje u poetów ludowych, chociaż nie był on wtedy tym terminem określany), bardziej niż kiedykolwiek przedtem warto przypomnieć osiągnięcia poetyckie twórców ludowych jako nieodłączną część kultury ogólnonarodowej. W kulturze rosyjskiej zaś – ze względu na historyczne uwarunkowania jej rozwoju – ten jej ludowy nurt miał wyjątkowo duże znaczenie.

РЕЗЮМЕ

В конце XIX – начале XX веков значительно развивается в России народная литература, что было связано с социальной и культурной эмансипацией русского крестьянства, наступавшей постепенно после отмены крепостного права. Писатели из народа объедини-

³² Zob. Л. Клейнборг: *Беллетристы – самоучки*, „Современный мир”, 1916, № 1, с. 160–178; i d.: *Очерки народной литературы (1880–1923)*, Ленинград 1924.

лись в Суриковском литературно-музыкальном кружке в Москве. В данной статье говорится о творчестве избранных поэтов из народа, членов этого Кружка – Спиридона Дрожжина, Федора Кислова, Сергея Кошкарлова, Владимира Щуренкова, Семена Фомина, Ивана Корнева, Ивана Трубина и Ивана Устинова.

Автор статьи подчеркивает связь произведений названных писателей с поэтикой русского фольклора и обращает внимание на тематику и идейно-эстетические ценности их творчества, среди которых на первый план выдвигается их антиурбанизм, поэтизация деревенской жизни и традиционные моральные и культурные ценности патриархального уклада жизни в русской деревне.

RÉSUMÉ

Au détour du XIXe et XXe s. on remarque nettement en Russie le développement de la littérature populaire du à l'émancipation socio-culturelle des paysans russes. Les écrivains du peuple se groupent entre autre autour du Cercle Littéraire et Musicale de Surikóv à Moscou. Dans l'article on a présenté l'oeuvre des poètes populaires choisis: Spiridon Drożzyn, Fiodor Kisłov, Sergiusz Koszkarov, Włodzimierz Szczurienkov, Siemion Fomin, Ivan Korniev, Ivan Trubin et Ivan Ustinov – tous membres du Cercle.

L'on insiste sur un rapport très proche entre les poèmes des auteurs cités et une poésie du folklore russe tout en mettant l'accent sur le thème et des valeurs idéologiques et esthétiques aperçues dans leurs oeuvres. L'antiurbanisme ainsi que la poétisation de la vie paysanne et des valeurs morales et culturelles fondées sur la tradition de la société paysanne russe y sont les éléments les plus fréquents.